

İ D R A K

(Algı, Perception)

Prof.Dr.Ruhi YAVUZ

İdrak, duyu organları vasıtasıyla elde edilen, objelere ve olaylara ait izlenimlerin tanınmasıdır.

İdrak olaylarında duyu sistemleri önemli rol oynarlar. Değişken stimuluslar (uyaranlar) , sesler, şekiller, kokular, renkler, desenler, tadlar vs genelleikle idrak edilen çevreyi meydana getirirler. Bu stimulusların değerlendirilerek organizmada meydana getirdikleri değişiklikleri de şöyle sıralayabiliriz; Motivasyon, tavır, ilgi, hafıza, reseptörlerin durumu ve dikkattir.

Nörofizyolojik açıdan özetleyecek olursak, organizma çevre ile olan ilişkilerini üç kısımda gerçekleştirir. 1-Alıcı (reseptör), 2-Effektör organ, 3- İletici (transmitter) organ.

Uyaranlar, alıcıları harekete geçirirler, organizmanın dışından veya içinden gelen bu uyaranlar, alıcı organda lokal ve geri dönüşebilir bir uyarılma meydana getirirler. Bu değişiklikten iletici sistem harekete geçerek uyarılmayı Effektör organa iletir.Effektör organ da bu uyarana tepki (reaksiyon) verir.

DUYU ve DUYARLILIK TİPLERİ

Temel ve Bileşik Duyular olmak üzere iki duyu tipi vardır.

Temel Duyular: Belli bir alıcı tarafından alınıp belli bir iletici tarafından merkeze götürülürler.

Bileşik Duyular: Değişik fizyolojik sistemlerin birarada çalışmalarının sözkonusu olan kompleks duyulardır.

Temel duyular a-Protopatik Duyu ; Temel bir duyunun varlığının duyulması ve tanınmasıdır.Burada alıcı, iletici ve korteksteki merkezin sağlam olması gerekir. Alınmamasına ANESTEZİ denir.

b- Epikritik Duyu; Temel duyuların kendi içinde yoğunluk ve yaygınlık bakımından ayırdedebilmeleridir. Meselâ, iğne batırıldığında batırmanın gücünün ayırdedilmesidir.Bu duyunun yokluğunda, duyu tanınmaz.

İDRAK BÖLÜMLERİ

1-Alıcı süreç: İdrakte soyutlama sözkonusudur.Duyu organlarıyla belli bir yapı bütünlüğü olan idrak alınmaktadır. Bu idrak tanımadır, bir gnozidir. Meselâ bir elma bütün olarak idrak edilir.

2-Simgeli süreci: İdrakte her yapı alanı bir kavramla birleşiktir. İdrak edilen obje kavramlaştırılır.

3-Duygu süreci:Her idrakin bir de duygu yönü vardır. İnsanda bıraktığı etki ile beraberdir. Hoş olan, hoş olmayan veya nötr gibi...

NORMAL PSİKOLOJİDE ve PSİKOLOJİDE İDRAK

A-İdrak Kuralları

1-Temel Prensip : Bütün idrak kuralları, bütünün, parçaların toplamından daha büyük olduğu temel prensibine dayanır. Modern anlayışta idrak olayı atomistik açıdan değerlendirilmektedir.İdrakler, Gestalt Psikolojisine göre parçalar(atomlar) halinde yapılmakta, sonra da birleştirilerek bütün halinde idrak edilmektedir. Beyin çevresindeki bütün objeleri üç boyutlu olarak vizüel bölgede idrak eder. Bu prensibi destekleyen bazı deneyler vardır bunlardan bazıları....

a- Görünürde hareket: Birbirine dikey duran iki uyarıcı ortalama 0.05 sn.lik aralarla birbiri ardışına gösterilince bu iki çizgi bir süre sonra ayrı olarak görülmez olup, bir noktadan ötekine hareket eden tek bir çizgi görülür. Bir alan kapsar ve bir bütün olarak büyük idrak edilir.

b- Geometrik şekil- Optik aldanmalar: Buradaki şekilde geometrik şekillerin bütününün idrak edilmesi söz konusudur. Teker teker algılandığında birinci şekil, ikinciden kısa görülür.

2-İdrak alanı kuralları:

a-Yapılanma(imgelerin teşekkülü-strüktüalizasyon): Birbirinden ayrı, rastgele dağıtık bir biçimde duran noktaların belli bir grup halinde idrak edilme eğilimidir. Meselâ, gökyüzündeki yıldızları küme şeklinde değerlendirip, çeşitli küme isimlerinin verilmesi gibi.

b-Şekil ve zemin ilişkisi: Bazı hallerde zemin ile şekil birbiriyle değişen biçimlerde görülebilirler.

c-Tamamlama: Görülen her cisim biçimi ile tamamlanır. Meselâ, yuvarlak olan ama yuvarlaklığı tamamlanmamış bir çizgi yine de çember olarak idrak edilecektir. Bir insanın kapı aralığından geçerken çok kısa bir süre bedeninin yarısının görülmesi bile, onun tam bir insan olarak idrak edilmesi ile sonuçlanır.

d-Sabitlik Prensibi: İyi idrak edilmiş şekiller, değişik biçimlerde bile sunulabilir, yine de aynı imajı uyandırır. 'Bir melodinin değişik tonlarda çalınması halinde tanınması gibi'.

e- Boyut Sabitliği :Gerçekte objelerin buldukları yerde olan görüntülerine

distal stimulus, bunun gözümüzdeki retina tabakasındaki görüntüsüne ise proksimal stimülüs denmektedir. Objenin gerçek büyüklüğü ilk defa idrak edilmesinden sonra, objeye olan uzaklık değişse bile , ilk imajın büyüklüğü sabit kalır. (Örnek, uçak ne kadar uzaktan küçük görünse de büyüklüğünden şüphe edilmez).

İDRAKI ETKİLEYEN SEBEPLER

I-Duygusal kişilik ve idrak

a-İdrak ve kişilik: Her idrak bir yandan duygu durumumuzla sıkı sıkıya bağlı olduğu gibi, diğer yandan da idraklerimiz kişiliğimizle yakından etkilenir. Acı – Tatlı, Hoş olan ve Hoş olmayan, açlık – Tokluk durumları, duygu durumuna göre değişik tutumlar gösterir.

Kişilik gelişimi esnasında karşılaşılan olaylar daha sonraki hayatta etkilenmelere göre şekillenir. İdrak ile kişilik dinamizması arasında bir bütünlük bulunur. Herhangi bir idrak süresinde üç dönem vardır.

aa- İdrak öncesi dönem: Beklenti

ab- İdrak edilecek nesne hakkında çevre bilgisi

ac- Kontrol ve doğrulama: Beklentilere uyup uymadığı yani ya kabul ya da red. Böyle bir idrak, iç etkenler (kişilik yapısı ve daha önceki tecrübeler) ve dış faktörlerin (beklenti ve bilgi arasındaki ayrıcalıklar) birbiriyle uyum sağlamasına bağlıdır.

c- Motivasyon (Amaçlama). Motivasyon idrak olayında çok önemlidir. ‘

Aç bir insana buzlu cam arkasından, ne olduğu kesin olarak belirlenemeyen resimler gösterildiğinde, o bunları tok bir insanın gördüğünden daha fazla olarak yiyecek resimlerine benzetir. Yine hızla görünüp kaybolan bir biçimde (Taşiskop ile) insana çeşitli kelimeler gösterilip okuması istenildiğinde , kendi ilgi alanına yakın olan sözcükleri daha çabuk ve kolay tanıyacaktır. Bu patolojik durumlarda önem kazanır.

İdrak Tipi: Her insanın kendine göre bir idrak tipi vardır. Kimi bütünü idrak eder , kimi ayrıntıları idrak eder(analizci).

2-Sosyal faktörler ve idrak:

İnsanın içinde yaşadığı ve geliştiği sosyal çevre ve sosyal grup, onun idrak Sistemi ve tipi üzerinde de belirgin etkide bulunur. Bulduğu sosyal ortam içerisinde başkaları tarafından kurulmuş idrak niteliklerinin bilinmesi onun da idrakini önemli ölçüde etkiler. Buradan da gruplara ait idrak normları çıkar.

Şahsi düşüncelerin daha kolay oluştuğu gruplarda grup normu, şahsi normların ortalama değerini yansıtırken, belli bir azınlık grubunun bütün grup üzerinde tesir ettiği gruplarda ise (lider) daha çok yöneten grubun normlarını yansıtır.

Bir kişinin kendi idrakini grup normundan çözerek ondan bağımsız bir biçimde ortaya koyması, onun şahsi kabiliyetine bağlıdır. Sosyal idrak olarak da;

toplumdaki şartlar, değer yargıları, toplumun amaçları ve kişilik yapıları rol oynarlar.

BİLEŞİK İDRAKLER

- 1- Zaman idrakı: İnsanda kalıcı ve geçici bir zaman idrakı vardır. Benlik idrakı kalıcıdır, dış dünyaya ait zaman idrakı geçicidir.
- 2- Yer idrakı :Objenin bulunduğu yer ile görme idrakını meydana getiren faktörlerin etkileri birlikte rol oynarlar.
- 3- Nesnelerin idrakı: İdrak edilmesi istenen nesnelerin ön plana çıkarılarak idrak edilmesidir. Özellikle reklâmcılıkta önemlidir.

MEDİKAL PSİKOLOJİDE İDRAK

A-İdrak Bozuklukları

İdrakı meydana getiren mekanizmalardan birinin veya birkaçının aksaması halinde ortaya çıkan durumlardır.

- I- Agnozi : Alıcı organ- reseptörler – iletim yolları ve beyin korteksindeki yansıtma alanlarından herhangi birinin zedelenmesi ya da bozukluğunda temel duyu engellenir. Bu durumda anestezi, sağırılık, körlük gibi duyunun hiç alınmaması söz konusudur. Kortikal bölgedeki bozuklukta ise, diğer kısımlar sağlam kalsa bile, duyu gene duyulmaz, idrak edilmez. Bu hallerde kortikal anestezi, kortikal körlük ya da kortikal sağırılık olur. Bunun yanında, kortikal alanın çevresindeki ve gelen duyumların tanınmasıyla ilgili parasensoryal bölgede bozukluk olursa, o zaman duyunun ne olduğu bilinmez, duyunun algılanması bozulmuştur, bir AGNOZİ söz konusudur.

Agnozide iki durum vardır. Ya temel duyumların alınması sağlam kaldığı halde, bunların yoğunluğu ve yaygınlığı alınmaz, meselâ acı duyunun hafif mi, yoğun mu olduğu ve yaygınlığı anlaşılır. Bu idrak agnozisi. Ya da temel duyumlar sağlam kaldığı halde, duyunun ne anlam taşıdığı anlaşılır. Kişi idrak edilen objenin teker teker özelliklerinin tanıyabildiği halde, onun ne olduğunu bilmez. Bu durum Asembolidir.

a-Optik Agnozi

b-Dokunma Agnozisi (Taktil)

-Ayırtetme ile birlikte-Astereagnozi

-Ayırtetme ile birlikte olmayan Astereagnozi : Şekiller tanınır simge tanınmaz Kalemi diyemez ama tarif eder. Parietal lob lezyon

c-İşitme agnozisi (Akustik) Psişik sağırılık ses işitilir ne olduğu anlaşılır. Müzik agnozisi (Amuzi), Verbal (konuşma) sağırılığında ise, konuşulan sözler işitilir ancak ne olduğu anlaşılır (Aleksi) 41 ve 42.ci alanların lezyonlarında, Hippocampus bölgesi lezyonlarında da Koku ve tad agnozileri (Anosmi ve Aguesi) görülür.

-Yüksek basamaklı İdrak Bozuklukları

a-Hallüsinasyon: Herhangi bir objenin , bir uyaran olmadığı halde idrakının ortaya çıkmasına '**Hallüsinasyon**' denir. Kısaca objesiz idraktır. Gerçek hallüsinasyonda kişi bu duyu ve idrakın varlığına inanır. Yalancı hallüsinasyonda ise duyar ve idrak eder, ancak inanmaz(**Hallüsinöz**)

b-İllüzyon :İdrak yanılgıları olarak tanımlanır.Gerçekte varolan bir objeyi asıl olduğundan başka türlü idrak edilmesidir.

c-Fizyolojik hallüsinasyonlar :Uykuda görülen rüyalar ve uykuya geçiş esnasında rastlanılan görme hallüsinasyonları (**Hipnagogik**)

Periferik alıcı organları ve duyu yollarına ait bozukluklara ait bozukluklara bağlı hallüsinasyonlar: Meselâ Kulak kireçlenmelerinde uğultu, hışırtı,çınlama duyulur.

-Kortikal idrak bölgelerinin bozulmasına bağlı **hallüsinasyonlar**: Beyin ameliyatları, zehirlenmeler, alkol intoksikasyonları, birtakım psikodisleptik maddelerin alınmasında (mescaline,LSD25, esrar,cocaine gibi..)

-Şizofrenide ve kronik hezeyanlı hastalıklarda da hallüsinasyonlar görülür.

Hallüsinasyonların oluş Mekanizması

Her insanın yapısına göre bir idrak tipi denebilecek bir özelliği vardır. Aynı idrak alanından değişik kişiler tarafından değişik idrak cevapları alınır.